

**SZÍNHÁZ- ÉS FILMMŰVÉSZETI EGYETEM
DOKTORI ISKOLA**

ZENE-SZÍNPAD-SZÖVEG

**A MAGÁBAN BESZÉL CÍMŰ PARAFRÁZIS-OPERA
VIZSGÁLATA, NÁDASDY KÁLMÁN ALKOTÓ- ÉS
MŰVÉSZETPEDAGÓGIAI TEVÉKENYSÉGÉNEK
TÜKRÉBEN**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**MÁTYÁSSY SZABOLCS ZOLTÁN
2021**

Témavezető:

Dr. habil. Tallér Zsófia egyetemi tanár

Dr. Termes Rita
egyetemi docens

I. A kutatás előzményei

Nádasdy kiterjedt szakmai életútja, több intézményen és művészeti ágon átívelő múltja okán hipotetikus gondolatként élt bennem, hogy jelentős mennyiségű háttéranyag és forrás áll majd rendelkezésemre kutatómunkám során. Tényszerűen megállapítható, hogy ennek az ellenkezője igaz, és világosan látszik, hogy Nádasdy a saját pedagógiai karakteréről, előadásai elemzéséről, oktatói tematikájáról soha nem beszélt és csak csekély mértékben nyilatkozott. E témában készített beszélgetéseim valamennyi interjúalanya egyetértett abban, hogy ez tudatos és szándékos volt a részéről.

Ugyanakkor elmondható, hogy róla viszont sokan beszélnek, említik a nevét vagy éppen hivatkoznak rá. Úgy gondoltam és reméltem, hogy kortársához, Walter Felsensteinhez hasonlóan Nádasdy is rendszeresen publikált művészetszakmai, színházpedagógiai műveket, kimerítő zenészhírházi értekezéseket. Jelentős segítséget nyújtó szakmai publikációt nem találtam, ugyanakkor sok olyan gondolatébresztő, időként tényszerű és praktikus írás is a birtokomba jutott, amelyeket a későbbiekben fel tudtam használni. A forráshiányos helyzetnek egyértelmű oka maga Nádasdy Kálmán, aki – kutatásom alatt feltárt és bizonyított források alapján – nem akarta, hogy dokumentálva legyenek szakmai instrukció, pedagógusi szemlélete vagy magánélete. Kezdetben tehát leginkább anekdotikus visszaemlékezések felől közelítettem a Nádasdy-émlékezetet, későbbiekben – a felhalmozott forrásanyagoknak és a kutatás specifikus szegmenseinek köszönhetően – már tágult a rendelkezésemre álló anyagok listája.

II. Források és módszerek

Forráskutatásom első tapasztalata, hogy az *Arcanum* digitális adatbázisában közel 32 ezer találat jelenik meg Nádasdy Kálmán neve mellett. Ez lett tehát az egyik primer forrásgyűjteményem, részben innen igyekeztem rekonstruálni Nádasdy életútjával kapcsolatos – és gondolataival összefüggő – hátteret. A kutatási ciklus alatt feldolgozott Nádasdy-interjúk sorából kiemelkednek Gách Marianne-nal készült beszélgetései, a *Film Színház Muzsika* hasábjain. Itt érhető leginkább (és talán egyedülként) tetten az a ritka Nádasdy-attitűd, ahol a szakmaiság és a tényszerű közlések mellett megjelenik a perszonalitás és a humánus. Szintén a digitális adatbázisban találhatóak olyan szakmai elemzések Fodor Gézától, Tallián Tibortól és Dolinszky Miklóstól, melyek rendkívül értékesnek bizonyultak disszertációm különböző fejezeteinél. A legszélesebb, legátfogóbb szöveg azonban Lengyel György: *Mire nézvést?* című 2004-es írása, ahol több oldalon keresztül emlékezik Nádasdyra, érintve mestere főbb alkotói területét. A digitalizált sajtón és internetes hivatkozásokon kívül természetesen a nyomtatott

írások képezték elsődleges forrásaim nagyrészét. A könyvek jelentős hányadában (majdhogynem) ugyanazok az anekdotikus történetek köszönnek vissza Nádasdy életéből, mégis sokszor egymástól eltérően és pontatlanul. Ennek ellentéte, Staud Géza szerkesztésében megjelent *A Budapesti Operaház 100 éve*, ahol adatokkal és gyakran számszerű tényekkel alátámasztott írások találhatók. Intézménytörténeti szempontból leginkább Karczag Márton: *Aranykalickában*, Nánay István: *Tanodától – egyetemig*, illetve Devich Márton szerkesztette *Az Operaház története kezdetektől napjainkig* című könyvéből merítettem. Nádasdy rendezte előadások rekonstruálásában volt segítségemre Kazimir Károly: *Színház a Városligetben és egyéb történetek*, valamint Huszár Klára alapos elemzése Nádasdy operarendezői felfogásáról (Nádasdy Kálmán. In: *Operarendezés*), ahol kottapéldákon keresztül mutatja be azokat a Nádasdyra jellemző újító rendezői ötleteket, amiket mestere mellett tanult. Említendő még néhány olyan írás, ami hozzájárult disszertációm végleges formájához; ilyen Szirtes György: *Színház a Broadway-n*, Szinetár Miklós: *Mester és tanítvány*, Sándor Judit: *Nádasdy, az operarendező*, Bessenyei Ferenc: *A mester*, Polgár Ernő: *Nádasdy Kálmán*, valamint Elbert János: *Nádasdy Kálmán*. Kutatói időszakom komplex feladata volt, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézetben (OSzMI) a teljes Nádasdy-hagyaték feldolgozása, ahol hat dobozban ömlesztve találhatóak Nádasdy személyes levelezései és egyéb dokumentumok. Nagy segítségemre voltak a beszélgetések, az Oral History (OH)-interjúk. Kutatásom szempontjából kulcsfontosságú interjút adott Marton László, aki rendkívül hasznos háttéranyagot szolgáltatva beszélt Nádasdyról, érintve gyermekkorát, operaházi éveit, rendezéseit és szakmai hagyatékát. Szintén nagyon fontos elemeket tartalmaztak Lengyel Györggyel történő beszélgetéseim is, ahol külön kitértünk Nádasdy oktatói tevékenységére, operaházi nimbuszára, híveire és ellenségeire, valamint a majdnem elkészült Nádasdy-könyv mögötteseinek megértésére. Szinetár Miklós Nádasdy instrukcióiról, Kodály- és Ady-büvöletéről, míg Fekete Mária a közös zenés órákról, valamint a Főiskola zenei reformjáról szólt. Vajda Júlia opera-énekesnővel részletes elemzést végeztünk a darab adekvát zenei pontjain, vizsgálva Nádasdy zenei, műfordítói és énektechnikai megoldásait, míg Sándor Szabolcs karnaggyal a fordítás zenedramaturgiai hatását elemeztük. Ezen tapasztalataimat mind be tudtam építeni *Magában beszél* című opera-oratóriumom írása során, mestermunkám vált tehát dolgozatom origójává, innen közelítettem a Nádasdy-legendárium felé.

III. Eredmények

Nádasdy Kálmán alkotói és pedagógusi tevékenységén keresztül igyekeztem vizsgálni olyan – eddig még kevésbé feltárt – területeket, mint a 20. század operaházi repertoárrendszere és

művészetpolitikai háttére, az 1950-es évek magyar filmművészeti alkotásainak mögöttesei, az operalibrettó-fordítások többszegmensű problematikája, a *Manon Lescaut* című opera magyarországi rendezéseinek áttekintése s különböző nyelvű operaszövegeinek komparatív analízise, valamint a *Bánk bán* című Erkel-mű kapcsán, a dramaturgia s zeneevolúciós folyamatok kérdése. Emellett – mestermunkám részeként – a Barthes-Zsótér-szövegek, valamint Prévost regényének introjekciós vizsgálatán keresztül áttekintettem operám zenei analízisét is. Az említett szempontok és elemzett területek közös metszéspontjában Nádasy Kálmán áll, a fejezetek szervesen kötődnek munkásságának különböző szegmenseihez, kiemelten *Manon Lescaut*-fordításához és hatásmechanizmusához.

Disszertációm részeként benyújtott opera-oratóriumom ezen rendezőelvek és hatások szellemében íródott; zeneszerzői modorom és megoldásaim, a kutatási időszak alatt megismert és feldolgozott szakmai és érzelmi állapotom empiritását hordozzák.

Doktori dolgozatom egyértelműen legfontosabb része operám alkotástechnikai folyamatának bemutatása. Ez adja disszertációm alapját, operámon keresztül igyekeztem feltárni Nádasy alkotói és pedagógiai életútját, tehát a színházi filológia és történelemkutatás eszközei mestermunkám inspirációjaként vannak jelen.